

תפלות ישראל.

א) רבים השחוממו וזוהו על המאמר ביוצר לפרשת החדש המהחיל: הוא נקרא ראש וראשון, ושנה בנוסחא אלהים לשנה חנוכה וז"ל: להנחן דה חדשה, או: דה חדשה יחדש. בעל ספר הדבריה (חלק ראשון ד' קכ"ב, ע"ב) כתב: שבזב גדול ופעות דמוכה הוא ע"ש, והח' איסר מרגליות מביא (בהנפסה להמניד שנה ששית ד' 71) את פירוש אביו שהמאמר מיוסד על דברי חז"ל (בערוכין כ"ח) שחדשים המה דברי סופרים וישנים המה דברי תורה ע"ש. ולא שבמאמר שלפנינו "דה חדשה" הוא כברית חדשה והכונה שהיה תחודש (וויכח ויך ערנייען, פעריונגען) כי כן הוראת השם החומר, "חדש", "חדשה" באיזו מקומות בכ"ק, כמו כבודי חדש עמדי (איוב כ"ט, כ'), השמים החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס"ו, כ"ב) ופי' הכד"ק קרא חדשים כי הם עומדים בחידושם, ויהורגם: עוויג ייע, ברית חדשה (ירמיה ל"א, ל"א) וע"ש במכלול, מלך חדש (שמות א', ח') והוא לדעת חנא אחד (ע"ש ברש"י) לא חדש ממש אלא שנחדשו גזרותיו וא"כ יש להרגם בהפיוט המכלל דה חדשה ע"י: נייא פעריונגעס געזעפן, לכרות ברית חדשה: זו שליעסען איינען ערנייערעפן פערבונד, וחלילה לנו להסוד את השיטן במה שאין בו.

ב) במניד משה (שנה ראשונה נומ' 37) מנאח מלאכה וכבדה מאה הח' הנודע דיר בערלינער בשם: חולדות הגאון כמהר"ר ישעיהו בערלין ז"ל, ובהערה שם מביא המחבר הערה אחת. כחובה מיד הגאון ז"ל אשר מנא על כריכת המחזור מזל פנים, הגאון שאל מה הוראת המאמר בהתפלה ובקדוש: חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו? בכל שארי התפלות נאמר תורחך, בתורה הוראת אחת, וכדומה, אבל לא בשום מקום נאמר תורהנו ואם אמרו בקידושין (ל"ב, ר"ב ע"ב, ע"ש ברש"י) שהורה נקראה ע"ש האדם (בתחלה ובתורה ד' ולבסוף ובתורתו) וגם (ע"י י"ב, ע"א) נקראה על שמו (ע"ש ברש"י) היינו אחר שפרח האדם והמדה וגרם בה, אבל ביום מתן תורה עוד לא פרחו בה ועדיפא היה לומר: מתן תורחך, והגאון מסיים: די ביארתו ודי לא ביארתו, ומי יתן אדע או אשמע פעם לשבח, בקהל עם אגידה. והנהי מלה את פני הקורא להרשי להניע פה השערה אחת, לא אשיו לקוות שמנאחי האמת כי מה אני ומה כחי נגד האיש הגדול הזה הוא הגאון אשר עיניו משוטטות על כל רחבי ספרי ישראל מסופו עד סופו ואין דבר גדול או קטן נעלם ממנו, אבל יורה היה וללמוד אני צריך אולי תעורר השערתו אחרים לחוות דעתם הטובה מדעתי ומחבתםם אחרוני. והנה שתי הוראות למלת תורה, האחת — והיא הנמנאח עש"י רוב בכ"ק — היא חוק ומשפט (געזעפן, פארשריפט) והשנית הוא למוד ותוכחה (בעלעברונג, אונפערריכט) כמו תורה אמן (משלי א', ח') ותורה חסד על לשונה (שם ל"א, כ"י), משכיל לאסף האזינה עמי תורתי (תהלים ע"ח, א') תורתי אל תשכח (משלי ג', א') ובדברי חז"ל: מתורתו של ר"ע וכדומה בכל המקומות האלה הוראת המלה היא העודה מיוחדת (איינע לעהרע, איינע בעלעברונג) וכן היא הוראת המליצה הנמנאח לרוב "תורה משה" הכונה היא תורה אלהים אשר נתן לנו ואשר לימד אותנו משה עבד ד' ויהורגם או ע"י "לעהרע דורך מאזעס" או ע"י "בעלעברונג פאן מאזעס" והנה ביום מתן תורה על הר סיני קבלו אבותינו לא לבד החוק והמאזה לשמור ולעשות את דברי התורה

כ"א גם החוב ללמד אותה לבניהם אחריהם, ולהיות לאור לעמי הארץ ולגם לכל העמים, להיות מורה הנאמנת ויחוד האל להאריך ולדרים עליה, בקצור: ישראל קבל ביום ההוא את המערה להורות וללמד את בני אדם, וא"כ כונת המאמר: מקן הוראתו היא "דין ערערה"לוגן אזהרם לערעע דורך אונס", וכל זאת אם נבאר את המלה "הורה" עפ"י הוראתה השנית אבל גם עפ"י הוראתה הראשונה נוכל לומר שכונת המלה "הורה" היא ההורה אשר נתת לנו, כמו כל שמות הדברים עם הכינוי נו, ד"מ גורלנו (הוא הגורל אשר נפל לנו) ידועהו חלקנו וכדומה ויהרגם זמן מ"ה "דין ל"פ דא דין הורה אונס ערערה"לע וואורדע" ואם גם המלה "הורה" אינה נמצאת בכל כ"ד כ"ק ובכל החפלות שלנו מ"מ אינה מהגדל לחוקי הלשון ויסודי הדקדוק.

ג) בהפ"ו ברכות בחפלות הבאר מכל להעיר אחת ואחת, את הוראת המלה "כנו" היא לב (כשירוש הרא"ש לברכות ד' ס') או את הוראתה "הרגול" (כשירוש המקובל עהה מכל) יש לדקדק על המילה "להבחין בין יום ובין לילה", הלא הבחנה זו היא אחר כלות הלילה וקודם התחלת היום וא"כ יש לומר להבחין בין לילה ובין יום? כמו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר (בראשית א') כי ערב היה קודם הבקר, וגם כאן היה הלילה קודם היום? לעומת זאת נכון סידור הזה בחפלת ערבית, בהמאמר: מעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה, כי פה היה היום קודם הלילה, ו"ל שמחבר הברכה בחר בלשון המקרא (בראשית א', י"ד) להבדיל בין היום ובין הלילה, או (שם י"ח) ביום ובלילה ובזה הראה לנו שמפסע הקדימה ליום ניתן וע"כ זכרנו גם בעל הברכה בראשונה. — כונת הברכות של"ע עבר ושל"ע אשה היא עפ"י החלמוד והתוספתא שעבר ואשה פטורים ממזנות הרבה, ואולי גם הכונה שהאיש מודה לאל על שגשה אותו למושל ולא לנכנס: האדון מושל על עבדו והאיש מושל על אשתו כנאמר: והוא ימשל נך (בראשית ג', ט"ז) וע"כ מבדך הישראלי בראשונה של"ע גוי כל': עובד אלילים, והוא הגוי"ם כיגע פרייה"מ, חפסית: הרוח ממאסרי ההבל ואלילות, ואח"כ מבדך על הפערענליכע פרייה"מ החפסית שלום על אחריים ולא להשלט מאחריים. — הברכה הנותן ליעקב כח לאחר הברכות על אצרת ועפרת ישראל ואשר אינה נזכרת בחלמוד ל"ל שגם היא נמשכה על ישראל אשר הוא ע"ק מכל הצרות ורדיפות כ"ז לו הכח להגביר עליהן ולא להיות להן לשלל. — ובכלל נעיר שהמספר חמשה עשר נראה שהיה חביב בעיני מחברי החפלות כמו בברכות המזכרות ובחפלת ישחבה (מן שיר עד והודאות) ובחפלת אמה ויני (מן ויני עד וישה).

ד) רבים נסו לבאר מלה "נחמח" בהקד"ש, ובהיות שהיא אחת ממלות נדרשות להמלות ברכות, שירות, תשבות, חפשו הוראתה פל אדמה: נכר בשפות המזרחיות ובפערענליכע ערבי ופרסי למצוא חיוז שוב הוראה שחובל להתיחס להוראת שיר או שגה וכדומה, אבל כל השערות האלה תלויות בשערות דקות ולמה להביא להם ממרחק את המלה הכולל להתבאר על אדמה שרבה, היא ששה ארמית? והנה בלקוטי הפרדס (דפוס אמסטערדאם ד' ז' ע"ב) מובא פירוש המלה בשם רש"י, אבל הוא על דרך דרוש (ע"ן אזה"ש לה' לעווי בעדך נחמחא ד' 371) ואין להאריך פה עליו כי כונתו לבאר ע"ד שפ"י, הוא ע"ד דקדוק הלשון. נחמחא בארמי מורה נחמה, פראש"מ והמילה פהנמי נחמחא (בהרגוס הארמי לישע"י מ"א, כ"ז) התורגם ע"י פראש"מבאש"מפ"י, ונחמחא הוא פראש"מבאש"מפ"י, אשר המנחמים אומרים להאבל או לכל מי אשר עברו עליו נרות ויגוהו, עקא ומרעין צישין, ומה כוללים דברי התחומין האלה? הלא רק אז יעשו פרי וירגיגו גלי הכאב והאנער, אם המה יורונו דרכי אל שמאחו לא חנא הרעה שהכל לפע עבד שלא דרכנו ירכיב שהוא נחן והוא לקח ושהוא יתפוך הכל לפונה, בקצור דברי התחומין מבחמים ומהללים את דרכי אל ומהניח הודיה לשמו מזדיקים את דינו ומחזיקים בלבנו את האהבת

וזה האמונה לאל יתברך, אבל הוא נעלה מהשירים האלה כמו שהוא נעלה מעל כל שירה ותשבוה ודברי הקדים יתורגמו לעל ואי ערהאצטן איבער אללע לאצשפרייט אונד [משונעט, איבער אללע לאצשפרייט אונד ערשטעסווארטע, ולפי ביאור זה השם נחמחא הוא שם נרדף לשיר, שבה וכי ואולי בחרו בהמלה הזאת לרמוז ההיחשבות בין הנשפטים ובין בניהם אחריהם. באמה לא נאמרו בהקדים בפירוש דברי התנאים ורמזים בעד נשמות הנשפטים, ואיך אחד נכבד ה' דוד לעזעג על ד מפקט (בהמגיד משנה שנה שניה ד' 172) מהרצנים שיהקו חסלה קצרה ונאה בחוך הקדים בעבור היחומים, אבל המלה גחמחא מעירה בלב היהומים זכרון אבותיהם כי עליהם שמעו בימי אבל דברי תנחומין, וע"כ אומרים השם יתברך נעלה מהשבח בהתנחומין הללו ופונים לבס לשמים ולא אל שמים דברחם. כנלפני.

(ה) קולות מקולות שונים שמענו על ההפלה מכניסי רחמים בהסליחות, אלה מעררים עליה וביניהם הספרדים אשר מאסו בהפלה זאת, ואלה משחללים בעדם להושיבה אל כנה בקיבוצן הסליחות, הראשונים אומרים שההפלה היא כמו בקשה אל אמצעים וחיליה לנו להשחקק לאל היחיד דבר זולתו, והאחרונים אומרים שפה אין שום שיתוף כלל, כי המלאכים לא יעשו ולא ייטיבו לנו, הכל תלוי ברצון אל ואנו מבקשים רק שהמלאכים יתפללו בעדנו לפני משה וזאת דבר כבר ידוע הוא, ומי יאמרו לנו? ואי לא הבינותי מה קול כל החרדה הזאת הלא מאמנו בכמה מקומות כ"כ שהאחד ההפלה בעד אחר והשם שמע אל החפלה, השם בעצמו אמר לאבימלך ויתפלל בעדך ויהי (בראשית כ', ז') משה אמר ואתפלל גם בעד אהרן (דברים ה', כ'), כל העם אמרו לשמואל ההפלה בעד עבדיך (שמואל א', י"ב, י"ט) והוא השיב להם: חלילה לי מחדול להפלה בעדכם (שם כ"ג) המלך נדקוהו אשר לא הלך בדך ד' ביקש מירמיהו ההפלה וא בעדנו אל ד' אלהיו (ירמיה ל"ז, ג') ושני החילים אשר שמעו אל דבר ד' יוחנן ויזימה גם המה בקשו שהציב יתפלל בעדם (שם מ"ב, כ'), וגם עמיס בקשו זאת: פדעה בקש שמחה יעזיר בעדו לאלהים (שמות י"ד, י"ז) ואנשי האניה אמרו אל יונה קרא אל אלהיך אולי יתעשה לנו אלהים (יונה א' ו') ובכל המקומות האלה וברבים אחרים הכונה שהתפלל יתפלל אלהים ימלא את בקשה אלה אשר הוא יתפלל בעדם, והמתפלל הוא כשליח האדם וכמותו, כמו הכהנים עבדו את עבודה המקדש בשם ישראל וכשלושים שלשה, אבל ידוע מכל המקומות הנזכרים מראש דברי יעקב אבינו שגייית אדם אל המלאך לא על כח ויטלת המלאך כונה האדם, כי אם על רצונו הטוב, אבל מד' יא הדבר למלאות רצון האדם ורצון המלאך ש"כ אמר: המלאך הנואל אחי מכל רע יבך וגו' אבל גם באולה וגם קיום הסברה חלואים לא מכה המלאך כ"א מכה אל יתברך שהמלאך הוא שליח אל והמלאך אינו יכול לעשות מטויה נגד ובלי רצון אלהים, ועיז נוסדה התפלה מכניסי רחמים המה יביטו דמעותיו הפלחו ונעקוהו לפני שומע הפלה והוא בחסדו ישמע את חפלתו. ש"כ אנו מתפללים (בשפלה בריך שמה) לא על אש רחיצה ולא על בר אלהין אלא ביה אני רחין, כי הבן אדם אין לו תבועה וגם כניי אלהים המה המלאכים אינם יכולים להושיענו, גם כהם ישים חסלה ואם אנו מבקשים שיהם או מלאך ימליץ בעדנו, כונתו שמהם יתפללו בעבורנו את פאועה ד', זאת אינה פאועה נגד אמונתו העוירה וכבוד התפלה מכניסי רחמים אשר נתקבלה ברוב ישראל בעקבו מונה.

(ו) על סדרה של קידוש הלכמה בחב הח' יעקב רייפמאנץ ר"י מאמר חחק ודבר בסדרות דברים מחברתים הראשונים למי שאמרם בפארו היקר פאר דבר (ד' 25 וס'). הח' הא' אומר כל ההוספות מברך יולך עד סוף הסדר המה הוספות הגאונים והאחרונים כההוספות: אבל מתי בסדר החלק הראשון אשר במאמרו וכי לא אודיע לנו הח' כ"ל, כי דעת הח' לאחדם

הוא (בסידורו הגיון לב דף ק"ו) שרבי יהודה (עיין סנהדרין מ"ב, ע"א) חיקה אינה נעלה על כל ספק, כי הלשון שם בסנהדרין משונה מסיגנון הלשון בפי הרוואה בכמה מקומות, ואם ר"י חוקן הכרעה היה לר"ך להאמר: הרוואה לפני בחידושה אומר, או בזה הלשון: הרוואה לבנה בחידושה מה מדרך ר"י אומר מדרך וכו' אבל כפי סגנון הלשון שם נראה יותר שרבי יהודה רק הודיע נוסח הכרעה כמו שמתקבלה מכבר; אבל לדעתי נוכל להכריע את קדמות הכרעה האלה עפ"י יומין ע"י סיגנון מליצה במאמר אחד במך הספלה הוא המאמר: "ששים ושמיים לעשות רצון קונם" במליצה הזאת אנו רואים הבדל גדול בין מתקן הכרעה הזאת ובין מחברי הפלות בזמנים מאוחרים, המתקן הקודם בזמן בחר לו למורה דרכו את פהיה לשון הקדש כמו שמתאפשר בבחי' קדש אבל המחברים הבאים אחריו סללו להם דרך חדש ושימשו במליצה חדשה אשר אין בהם שום דבר. בתוך מאמר על פשט: ישיב כגבור (ההלים י"ב וי"ו), על השמים והארץ: ישמחו השמים והגל הארץ (ד"ה א' פ"ו, ל"א), על גבאי השמים: גבאי משרתיו ע"י רצונו (ההלים ק"ג, כ"ב) אבל לא בשום מקום בתוך מאמר גבאי השמים עושים בלימה רצון קונם, לעומת זאת נאמר בפסל מתברר נורו: וכולם (משרתיו) עושים בלימה ובראיה רצון קונם, ובפסל אל אדון: שמיים גבאים ושמים גבאים, עושים בלימה רצון קונם. הפסלה האלה המה לפי דעת ש"ר ואונן מוזן מאוחר (עיין דבריהם בסידור הגיון לב ד' 44) ואם גם ברכות קידוש הלבנה נתקנה אחרי זמן כנסת גדולה מימי נזרה היא בתלמוד (סנהדרין ע"א) אחד מהפלות הנזכרות לא נמצא שם זכר לו; ואולי נוכל לבאר ע"י זאת דבר אחד אשר לא העירו עליו דורשי וחוקרי הפלות וזה הוא הכרעה כאשר נתקבלה מאתנו נמצאה בשלמותה שם בסנהדרין, אבל במס' סופרים (פרק כ', הלכה א') חסר המאמר: "ששים ושמיים לעשות רצון קונם" ואולי מהפסל שבזמן הראשונים, ובו נסדרה כוונת המס' סופרים, הרגילו המחברים ח"י סיגנון לשון מחברים האחרונים שגבאי השמים ממלאים את חסידים בלימה ומוכר להם לפשטים כל המאמר מלהליוס בנוסחא אחרת, אבן אעיר על השינוי בהר"א ובפסקי הרא"ש שם בסנהדרין, בהר"א הנוסחא רצון קונם ובפסקי הרא"ש הנוסחא קונייהם בגימטריה הרא"ש והרמב"ם. — עוד אעיר על דבר אחד ואם גם הוא קצת בערכו אולי גם אז ראוי לשום עין עליו. כוונת נכתבו ח"י פרשיות בתוך ע"ד א"ב (כמו ההלים מזמור ל"ד, קי"ט וקמ"ה, משלי ל"א ואח"כ פרשיות באיכה) אבל בגלל האות סמך בשני ענפה והאות ש"ן (שמאלית) בפי' ענפה, לעומת זאת אנו רואים בהפלות אשר נתקנו בימי הגאונים נחלשו האותיות סמך וש"ן כמו בהפלה אל אדון במאמר הגל שמיים גבאים אחר אות נ"ן וכן בירוי על חסר בטיקור עין בשם שפוחיתו אחר אות נ"ן ובפסוקים עוד יותר מאוחרים כמו בהפסוק חדש ששני (למולא שש). שזור יגדל אחר האות נ"ן ובפסוקים כל מקדש (ליל שש) שמה בבנין אחר התרין נוסרי. אולם גם נמצאים מסימי הילוח הפסלות והפסוקים האלה שלא דקדקו בזה ושמיים הלישו ושמיים לא הלישו האותיות סמך וש"ן ועזבו דרך העתיק אשר מאם בחילוף הזה.

Dr. L. Lewysohn.